

Študijná príručka: Mária Terézia a Osvietenské Reformy

Táto príručka je určená na zopakovanie a prehĺbenie vedomostí o vláde Márie Terézie a jej kľúčových reformách, ktoré formovali habsburskú monarchiu v 18. storočí. Príručka vychádza z poskytnutých textových materiálov a obsahuje kvíz s kľúčom správnych odpovedí, námety na esej a slovník dôležitých pojmov.

Kvíz: Overte si svoje vedomosti

Odpovedzte na nasledujúce otázky v rozsahu 2-3 viet na základe informácií z textu.

1. Na akom právnom základe nastúpila Mária Terézia na trón a kto bol jej otec?
2. Aký bol hlavný cieľ rozsiahlych reforiem, ktoré Mária Terézia iniciovala?
3. S ktorými štátmi musela Mária Terézia bojovať na začiatku svojej vlády a aké významné územie v dôsledku toho stratila?
4. Čo bolo obsahom a účelom urbárskej regulácie z roku 1767?
5. Aký bol najdôležitejší prínos školskej reformy *Ratio educationis* z roku 1777?
6. Akú rolu zohrala uhorská šľachta na začiatku vlády Márie Terézie počas vojny o rakúske dedičstvo?
7. Aké dve významné zmeny zaviedla Mária Terézia v súdnictve?
8. Aké nové poľnohospodárske plodiny sa začali pestovať na území monarchie v 18. storočí?
9. Ako sa nazýva forma vlády Márie Terézie a prečo sa tak označuje?
10. Uvedte príklady rozvoja odborného školstva na Slovensku počas vlády Márie Terézie.

Kľúč správnych odpovedí

1. Mária Terézia nastúpila na trón na základe tzv. pragmatickej sankcie z roku 1713, ktorá pripúšťala vládu aj v ženskej línii v prípade vymretia mužských potomkov. Jej otec bol nemecký cisár Karol VI., posledný mužský potomok Habsburgovcov.
2. Cieľom jej reforiem bolo pretvoriť monarchiu na moderný európsky štát a hospodársky i mocensky ju posilniť. Vojny na začiatku jej vlády totiž odhalili značnú zaostalosť ríše v porovnaní s inými mocnosťami.
3. Na začiatku svojej vlády musela Mária Terézia brániť svoje postavenie najmä proti Prusku a Bavorsku. Počas vojny o rakúske dedičstvo sa v roku 1742 formálne vzdala Sliezska, ktoré bolo najpriemyselnejšou časťou monarchie.
4. Urbárska regulácia, známa aj ako tereziánsky urbár, upravovala povinnosti poddaných voči zemepánovi. Štát touto reformou chránil poddaného pred nadmerným zaťažením a určením maximálnych povinností zlepšil jeho spoločenské postavenie.
5. Najdôležitejším prínosom reformy *Ratio educationis* bolo vytvorenie jednotného školského systému od ľudových škôl až po univerzity. Kľúčovým prvkom bolo tiež zavedenie povinnej školskej dochádzky pre všetky deti vo veku od 6 do 12 rokov.
6. Uhorská šľachta poskytla Márii Terézii kľúčovú vojenskú pomoc v takmer bezvýhodiskovej situácii počas vojny o rakúske dedičstvo. Vďaka ich podpore sa podarilo zastaviť prenikanie cudzích vojsk na územie monarchie.
7. V oblasti súdnictva Mária Terézia uskutočnila dve významné reformy: zrušila tortúru, teda vynucovanie priznania mučením, a ukončila procesy s čarodejnicami.
8. V 18. storočí sa na území habsburskej monarchie začali pestovať nové a významné plodiny, konkrétne zemiaky a kukurica.
9. Forma vlády Márie Terézie sa nazýva osvietenský absolutizmus. Tento názov je odvodený od skutočnosti, že jej reformy a spôsob vládnutia boli ovplyvnené ideami osvietenstva a realizovala ich s pomocou okruhu vzdelaných poradcov.

10. Za vlády Márie Terézie sa rozvíjalo aj odborné školstvo. V roku 1763 vznikla odborná poľnohospodárska škola v Senci a Banícka akadémia, ktorá bola vysokou banskou školou v Banskej Štiavnici.

Námety na esej

1. Analyzujte osobnostný profil Márie Terézie ako panovníčky a matky. Rozoberte, ako jej povahové črty, ako napríklad voľba "zlatej strednej cesty" a konzultácie s poradcami, ovplyvnili jej vládnutie a reformné úsilie.
 2. Podrobne opíšte priebeh a dôsledky vojny o rakúske dedičstvo. Zamerajte sa na príčiny konfliktu, kľúčových protivníkov, rolu uhorskej šľachty a konečný výsledok, vrátane straty Sliezska a jeho významu pre monarchiu.
 3. Porovnajte ciele a realizáciu hospodárskych a školských reforiem Márie Terézie. Zhodnoťte, ktorá z týchto reforiem mala podľa vás väčší dlhodobý dopad na spoločnosť a hospodárstvo habsburskej monarchie a prečo.
 4. Vysvetlite pojem osvietený absolutizmus na príklade vlády Márie Terézie. Uvedte konkrétne reformy (súdne, školské, hospodárske), ktoré odrážajú osvietené myšlienky, a diskutujte o prekážkach, ktorým čelila pri ich presadzovaní, najmä zo strany uhorskej šľachty.
 5. Diskutujte o význame zavedenia povinnej školskej dochádzky a vyučovania v materinskom jazyku v kontexte reformy *Ratio educationis*. Aké boli ciele tejto reformy a aké praktické problémy sprevádzali jej zavedenie do praxe, ako napríklad nedostatok škôl či postoj rodičov?
-

Slovník kľúčových pojmov

Pojem	Definícia
Pragmatická sankcia	Nariadenie z roku 1713, ktoré vyhlasovalo nedeliteľnosť vlády Habsburgovcov nad všetkými krajinami ríše a v prípade vymretia mužských potomkov pripúšťalo nástupníctvo aj v ženskej línii.
Osvietený absolutizmus	Forma vlády, pri ktorej panovník presadzuje reformy v duchu osvietených myšlienok (rozum, vzdelanie, pokrok) s cieľom modernizovať a posilniť štát, avšak pri zachovaní absolutistickej (neobmedzenej) moci. Mária Terézia je typickou predstaviteľkou tohto štýlu vládnutia.
Tereziánsky urbár	Celokrajinská urbárska regulácia z rokov 1767–1772, ktorá jednotne upravovala a stanovovala maximálnu výšku poddanských povinností voči zemepánovi. Cieľom bolo chrániť poddaných pred nadmerným vykorisťovaním.

Ratio educationis	Názov školskej reformy z roku 1777 (<i>Všeobecný školský poriadok</i>). Reforma zaviedla jednotný školský systém, povinnú školskú dochádzku pre deti od 6 do 12 rokov a stanovila, že školy majú vychovávať užitočných občanov.
Manufaktúra	Predindustriálna forma výroby založená na del'be práce, kde väčší počet robotníkov pracoval spoločne v jednej dielni, často s využitím jednoduchých strojov. Manžel Márie Terézie, F. Š. Lotrinský, založil manufaktúry v Holíči (keramika) a Šaštíne (textil).
Cech	Stredoveké a novoveké združenie remeselníkov jedného odboru, ktoré regulovalo výrobu, ceny a kvalitu. V 18. storočí sa cechy stali brzdou hospodárskeho rozvoja, preto Mária Terézia obmedzovala ich vplyv a podporovala manufaktúry.
Triviálna škola	Základná (ľudová) škola zriadená reformou <i>Ratio educationis</i> . Žiaci sa v nej učili čítať, písať, počítať (tzv. trivium) a tiež základy moderného hospodárenia. Vyučovacím jazykom bol spravidla materinský jazyk.
Tortúra	Mučenie používané pri výsluchoch na vynútenie priznania obvineného. Mária Terézia túto praktiku v rámci svojich súdnych reforiem zrušila.
Vojna o rakúske dedičstvo	Vojenský konflikt v rokoch 1741–1745, ktorý vypukol po nástupe Márie Terézie na trón, keďže susední panovníci (najmä pruský kráľ Fridrich II.) spochybnili jej nárok. Výsledkom bola strata Sliezska, ale udržanie habsburských d'ržav.